

ПРОБЛЕМИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN CURRENT INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

УДК 339.9

Сардак С.Е.

д.е.н., доцент,
професор кафедри економіки
та управління
національним господарством
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Пахалюк Т.О.

магістрант
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

У статті визначено проблеми навколишнього середовища в сучасних міжнародних економічних відносинах. Проаналізовано вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та екосистеми. Розглянуто концепцію «зеленої» економіки та індекс екологічної продуктивності. Висвітлено природоохоронні підходи до діяльності ТНК.

Ключові слова: навколишнє середовище, екологічні проблеми, «зелена» економіка, індекс екологічної продуктивності.

В статье определены проблемы окружающей среды в современных международных экономических отношениях. Проанализировано влияние загрязняющих веществ на здоровье человека и экосистемы. Рассмотрены концепция «зеленой» экономики и

индекс экологической производительности. Освещены природоохранные подходы к деятельности ТНК.

Ключевые слова: окружающая среда, экологические проблемы, «зеленая» экономика, индекс экологической продуктивности.

In the article, the problems of the environment in current international economic relations are defined. The influence of pollutants on human health and ecosystems is analysed. The concept of "green" economy and the index of ecological productivity are considered. Environmental approaches in the activities of TNCs are highlighted.

Key words: environment, environmental problems, "green" economy, environmental performance index.

Постановка проблеми. Нині забруднення навколишнього середовища являє собою глобальну проблему сучасності, яку регулярно обговорюють у новинах і наукових колах. Погіршення стану навколишнього середовища, усвідомлення широкою громадськістю глибини і масштабу екологічних проблем, поява нових форм і можливостей ведення великого, середнього і малого бізнесу сприяли тому, що екологічний складник став невід'ємною частиною міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізацію проблем навколишнього середовища та пошук шляхів їх вирішення здійснено в дослідженнях низки вітчизняних та іноземних вчених, зокрема: Н.О. Бойко, В.Ф. Грищенко, Л.С. Гриніва, К.О. Дергачової, К. Ксенжопольського, Дж. Макнейла, Н.П. Мешко, В.М. Морозової, С.Е. Сардака, А.О. Сімахової, Н.В. Стукало та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем навколишнього середовища в сучасних міжнародних економічних відносинах, виявлення їх наслідків і шляхів вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другому десятилітті ХХІ ст. зростає значення екологічних імперативів у розвитку світової торгівлі та інвестування, формування потоків міграції робочої сили, науково-технічного співробітництва, інформаційного обміну. Питання охорони навколишнього середовища стали важливим чинником глобальної нестабільності. Екологічний вимір розглядається як складова частина національної безпеки, особливо в сенсі контролю над природними ресурсами та вирішення пов'язаних з екологією конфліктів. Екологічні ризики позначені серед головних загроз людству Всесвітнім економічним форумом.

З урахуванням екологічних проблем коригується міжнародна, регіональна та державна політика, розробляються нові стратегії, що враховують природоохоронну компоненту. Світова організація торгівлі приділяє все більше уваги політиці в галузі навколишнього середовища, підписані й реалізуються багатосторонні екологічні угоди у цій сфері.

Екологічні проблеми поступово стають джерелом ускладнення міжнародних відносин. Це зумовлено низкою чинників, зокрема зростанням ресурсно-екологічної взаємозалежності країн, відсутністю узгоджених міжнародних екологічних критеріїв і стандартів, якими б керувалися всі держави світу, значними відмінностями у підходах до вирішення наявних екологічних проблем і в можливостях реалізації національних природоохоронних програм, тенденцією до впровадження окремими країнами методів «зеленого» протекціонізму та екологічного імперіалізму. У цьому контексті особливого значення набуває проблема налагодження ефективного міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища [1].

Одним із вагомих наслідків міжнародної економічної діяльності є забруднення навколишнього середовища в результаті світового виробництва. Боротьба із забрудненням прирівнюється до підвищення витрат промисловості і стримування економічного зростання. Світові тенденції демонструють, що це не так. Усе частіше для тих, хто піклується про добробут нинішнього та майбутніх поколінь, стає ясно, що сталий розвиток є єдиною формою розвитку, яка має сенс, у тому числі у фінансовому та економічному плані. Інвестиції в зелені технології – це стратегія довгострокової прибутковості і процвітання для всіх.

Деякі форми забруднення скоротилися в результаті вдосконалення регулювання, технології, інформування громадськості та управління. Інші були успішно охоплені глобальними і регіональними угодами; одним із таких прикладів є скорочення виробництва і використання озоноруйнуючих речовин. Обнадіює той факт, що все більше урядів, промислових підприємств і громадян переходять до циркулярної економіки з використанням більш стійких матеріалів, більш чистих технологій і більшої ефективності використання ресурсів.

Забруднення залишається величезною проблемою, яка може посилитися в результаті зростання споживання і чисельності населення. Забруднюючі речовини, у тому числі антропогенні хімічні речовини і викиди, а також потоки побутових і промислових відходів, погіршують якість повітря, яким ми дихаємо, води, яку ми п'ємо, ґрунту, в якому ми вирощуємо нашу їжу, й океанів, від яких залежать засоби існування мільйонів людей.

Вплив забруднення на здоров'я людини та екосистеми є серйозним і поширеним. Вони стають усе більш зрозумілими завдяки інтенсивним науковим дослідженням і є нагальною проблемою для мільярдів людей у всьому світі (табл. 1).

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, 23% всіх випадків смертей у всьому світі

(у 2012 р. їх чисельність становила 12,6 млн. осіб) викликано екологічними чинниками, причому щонайменше 8,2 млн. – неінфекційними екологічними причинами [3]. Країни з низьким і середнім рівнями доходу несуть основний тягар хвороб, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища.

Якість повітря залишається провідною екологічною загрозою для здоров'я населення. У 2016 р. Інститут показників і оцінки здоров'я підрахував, що хвороби, пов'язані з повітряно-крапельними забруднювачами, роблять внесок у дві третини всіх років життя, втрачених через смерті та інвалідності, пов'язаних із навколишнім середовищем [4]. Проблеми забруднення повітря стоять особливо гостро у швидкозростаючих і країнах, що розвиваються, таких як Індія і Китай.

Наростаючі процеси урбанізації також посилюють проблеми навколишнього середовища передусім в результаті збільшення використання транспорту і енергії. У 2010 р. чисельність міського населення перевищила половину населення планети, а в 2014 р. становила 54% (у 1950 р. – 30%). У 2050 р. цей показник може досягти 66%. І знову – майже весь приріст (близько 90%) буде припадати на міське населення у регіонах Азії та Африки, що найбільш швидко розвиваються [5].

Таблиця 1

Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та екосистеми [2]

<p>Забруднення повітря:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 6,5 млн. осіб щорічно вмирають через погану якість повітря, у тому числі 4,3 млн. внаслідок забруднення повітря в домашніх господарствах; – інфекції нижніх дихальних шляхів: побутове забруднення або забруднення навколишнього повітря, включаючи пасивне куріння, що щорічно призводить до втрати 52 млн. років життя або інвалідності; – хронічні захворювання легень: побутове забруднення повітря і щорічна втрата 32 млн. років життя або інвалідності; – за оцінками, забруднення приземного шару озону призведе до зниження врожайності основних сільськогосподарських культур до 26% до 2030 р. 	<p>Забруднення морського та прибережного середовища:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 3,5 млрд. людей залежать від океанів як джерела їжі, але океани продовжують використовуватися для відходів і скидів стічних вод; – існує близько 500 «мертвих зон», а саме регіонів із занадто низьким умістом кисню для підтримки морських організмів, включаючи комерційні види; – від 4,8 млн. до 12,7 млн. т пластикових відходів потрапляють в океан щорічно в результаті неефективного управління відходами
<p>Забруднення прісної води:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 58% випадків діарейних захворювань (основного джерела дитячої смертності) викликані відсутністю доступу до чистої води і санітарних послуг; – погане водопостачання, санітарія, гігієна і сільськогосподарська практика щорічно призводять до втрати 57 млн. років життя або інвалідності; – більше 80% стічних вод у світі випущені в навколишнє середовище без обробки 	<p>Хімікати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – від впливу азбесту щорічно помирає більше 100 тис. осіб; – свинець у фарбі впливає на дитячий IQ; – у дітей, отруєних ртуттю і свинцем, виникають проблеми нервової і травної систем і нирок
<p>Забруднення земель/ґрунтів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відкриті звалища та спалювання відходів впливають на життя, здоров'я і засоби існування, а також на хімічний склад ґрунту і харчування; – надмірний вплив і неналежне використання пестицидів позначається на здоров'ї всіх: чоловіків, жінок і дітей; – запаси застарілих хімічних речовин становлять загрозу для здоров'я людей і навколишнього середовища 	<p>Відходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 50 найбільших діючих сміттєзвалищ у світі впливають на життя 64 млн. людей через ризик для їхнього здоров'я та загибелі людей та пошкодження майна в разі обвалів; – 2 млрд. людей не мають доступу до управління твердими відходами і 3 млрд. не мають доступу до контрольованих об'єктів з утилізації відходів

Слід зазначити, що існують фінансові установи (національні та міжнародні, державні та приватні, традиційні та новаторські), які покликані відігравати важливу роль у запобіганні, пом'якшенні та скороченні впливу забруднення на навколишнє середовище, і це можна зробити такими способами:

- інтерналізація витрат забруднення у фінансових рішеннях і прагнення до створення позитивного впливу;
- розкриття витрат і ризиків забруднення і проведення комплексної оцінки з урахуванням впливу;
- переорієнтація фінансів від забруднюючих підприємств до «зелених» технологій;
- запобігання, зниження й управління ризиками за допомогою страхового ціноутворення та аналізу ризиків, моделей ризику катастроф і запобігання збиткам;
- співпраця з багатосторонніми банками розвитку щодо забезпечення дотримання їхніх власних стандартів у галузі боротьби із забрудненням;
- залучення інвестицій зі значними екологічними перевагами;
- комерціалізація техногенних об'єктів [6].

Беручи до уваги загострення проблем навколишнього середовища, останнім часом у світовій спільноті просувається концепція «зеленої» економіки. У дослідженнях міжнародної організації ЮНЕП зазначається, що концепція «зеленої» економіки «...може вирішити поточні завдання та надати можливості для стратегії економічного розвитку всіх народів» [7]. «Зелена» економіка є альтернативою сьогоднішній домінуючій економічній моделі, яка посилює нерівність, заохочує марнотратство, провокує нераціональне використання ресурсів і створює серйозні загрози для навколишнього середовища і здоров'я людини. За останні десятиліття концепція «зеленої» економіки стала стратегічним пріоритетом для багатьох урядів. Перетворюючи свою економіку на рушійну силу стійкості, ці країни готові взяти на себе основні виклики XXI ст. – від урбанізації і нестачі ресурсів до зміни клімату та економічної нестабільності.

Важливим індикатором «зеленої» економіки є індекс екологічної продуктивності (EPI) [8], розроблений у 2002 р. Єльським та Колумбійським університетами сумісно із Всесвітнім економічним форумом. Індекс результативності екологічної діяльності 2018 р. (EPI) ранжує 180 країн за 24 показниками ефективності по десяти проблемних категоріях, що охоплює здоров'я доквілля та життєздатність екосистем. Ці показники дають змогу оцінити в національному масштабі, наскільки країни близькі до встановлених цілей екологічної політики. Таким чином, EPI пропонує систему показників, яка дає змогу виявити лідерів і відстаючих в екологічній діяльності, дає уяв-

лення про сучасну практику і дає рекомендації країнам, які прагнуть бути лідерами у сфері сталого розвитку.

Згідно зі статистичними даними індексу екологічної продуктивності (EPI), у 2018 р. за більшістю показників лідирують Швейцарія, Франція та Данія. Найнижчі показники мають Бурунді, Конго та Бангладеш. У цілому високі показники свідчать про здійснення заходів з охорони здоров'я населення, збереження природних ресурсів і відокремлення викидів парникових газів від економічної діяльності.

На нашу думку, зміна структури глобальної економіки насамперед зумовлена впливом глобальних суб'єктів (передусім ТНК – основних учасників світової економіки і міжнародних економічних відносин) [9]. ТНК перетворилися на ключових виробників і постачальників товарів та послуг, будучи одночасно головними споживачами природних ресурсів і забруднювачами природного середовища. На них лежить головна частка відповідальності за екологічне неблагополуччя на планеті. Разом із тим великі корпорації мають найбільші інвестиційні, технологічні та політичні можливості для екологізації глобальної економіки.

ТНК використовують нові можливості для створення конкурентних переваг за рахунок підвищення ефективності виробництва і швидкого розвитку екологічних ринків. Використання сучасних екологічних і одночасно економічно вигідних технологій дає змогу не тільки модернізувати виробництво і скоротити витрати, а й збільшити прибуток. Дослідження Массачусетського технологічного інституту і Boston Consulting Group у 2013 р. показало, що більше третини компаній по всьому світу (37%) отримують прибуток від «стійкого» ведення бізнесу (31% у 2012 р.). У результаті появи додаткових можливостей майже половина опитаних компаній змінила бізнес-моделі (зростання на 20% порівняно з 2012 р.), причому більшість із них у країнах, що розвиваються [10]. Приклад успішного використання можливостей нової продукції – гібридні і електричні автомобілі, які нині випускають багато компаній. Так, продажі електромобілів компанії «Тесла» ростуть стрімкими темпами.

Як наслідок, число ТНК, інтегруючих курс на «зелену» економіку у свої стратегії, в останні роки впевнено зростає. Ці багатонаціональні бізнес-структури стають ініціаторами застосування та розширення числа інструментів природоохоронної політики, у тому числі екологічної звітності, беруть участь у добровільних програмах зі зниження рівня забруднення [11].

Міжнародна практика свідчить, що під впливом природоохоронної тематики трансформується не тільки виробництво, а й уся система міжнародних економічних відносин, включаючи торговельні,

інвестиційні, інноваційні зв'язки та міграцію робочої сили. Важливою особливістю, що характеризує розширення впливу природоохоронних міркувань на міжнародні відносини, стає безпрецедентне і зростаюче залучення до обговорення і вирішення проблем докiлля всіх міжнародних гравців: міжнародних організацій, держав, бізнесу, науковців, неурядових організацій, окремих громадян.

Висновки з проведеного дослідження. Наявність глобальних екологічних проблем навколишнього середовища – це серйозна загроза для всього людства сучасного світу. Сьогодні основним завданням для людей має бути збереження природи для прийдешніх поколінь. За сучасних масштабів і темпів розвитку продуктивних сил та міжнародних економічних відносин необхідно змінити ставлення до питань, пов'язаних з охороною середовища та раціональним використанням природних ресурсів. Це завдання великої економічної та соціальної значущості. Від його вирішення залежать умови, в яких будуть жити прийдешні покоління. До цієї проблеми слід підходити комплексно, з державних позицій, рішуче поліпшувати всю систему управління і контролю над станом навколишнього середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федунь О.В. Екологізація міжнародних відносин у контексті сталого розвитку. Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». 2012. № 30. С. 78–86.
2. Towards a Pollution-Free Planet Background Report / United Nations Environment Programme. 2017. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/21800/UNEA_towardspollution_long%20version_Web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Preventing Disease through Healthy Environments: A Global Assessment of the Burden of Disease from Environmental Risks / World Health Organization. 2016. URL: www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventing-disease/en/.
4. Estimates of the global, regional, and national morbidity, mortality, and aetiologies of lower respiratory infections in 195 countries, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016 / The Institute for Health Metrics and Evaluation. URL: [https://www.thelancet.com/journals/laninf/article/PIIS1473-3099\(18\)30310-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/laninf/article/PIIS1473-3099(18)30310-4/fulltext).
5. World Urbanization Prospects / United Nations. 2014. URL: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf>.
6. The principles for positive impact finance: a common framework to finance the Sustainable Development Goals/ United Nations Environment Programme Finance Initiative. 2017. URL: <http://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2017/01/POSITIVE-IMPACT-PRINCIPLES-AW-WEB.pdf>.
7. About green economy / United Nations Environment Programme. URL: <https://www.unenvironment.org/explore-topics/green-economy/about-green-economy>.
8. The Environmental Performance Index / Yale University. URL: <https://epi.envirocenter.yale.edu/>.
9. Сардак С.Е. Глобальна регуляторна система розвитку людських ресурсів: дис. ... д-ра ек. наук: 08.00.02; ДНУ ім. О. Гончара. Дніпро, 2013. 586 с.
10. Measuring environmental innovation using patent data / OECD Environment Working Papers. 2015. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/measuring-environmental-innovation-using-patent-data_5js009kf48xw-en.
11. Зелена економіка: від глобальної концепції до реалій місцевого розвитку: колект. моногр. Д.: Середняк Т.К., 2018. 336 с.

REFERENCES:

1. Fedun O. V. (2012) Ekolohizatsiia mizhnarodnykh vidnosyn u konteksti staloho rozvytku [Ecologization of international relations in context of sustainable development]. Visnyk of the Lviv University, no. 30, pp. 78-86.
2. Towards a Pollution-Free Planet Background Report [Electronic resource] // United Nations Environment Programme. – 2017. – Mode of access: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/21800/UNEA_towardspollution_long%20version_Web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Preventing Disease through Healthy Environments: A Global Assessment of the Burden of Disease from Environmental Risks [Electronic resource] // World Health Organization. – 2016. – Mode of access: www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventing-disease/en/.
4. Estimates of the global, regional, and national morbidity, mortality, and aetiologies of lower respiratory infections in 195 countries, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016 [Electronic resource] // The Institute for Health Metrics and Evaluation – Mode of access: [https://www.thelancet.com/journals/laninf/article/PIIS1473-3099\(18\)30310-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/laninf/article/PIIS1473-3099(18)30310-4/fulltext).
5. World Urbanization Prospects [Electronic resource] // United Nations. – 2014. – Mode of access: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf>.
6. The principles for positive impact finance: a common framework to finance the Sustainable Development Goals [Electronic resource] // United Nations Environment Programme Finance Initiative. – 2017. – Mode of access: <http://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2017/01/POSITIVE-IMPACT-PRINCIPLES-AW-WEB.pdf>.
7. About green economy [Electronic resource] // United Nations Environment Programme – Mode of access: <https://www.unenvironment.org/explore-topics/green-economy/about-green-economy>.
8. The Environmental Performance Index [Electronic resource] // Yale University – Mode of access: <https://epi.envirocenter.yale.edu/>.
9. Sardak, S. E. (2013). Hlobalna rehuliatorna sistema rozvytku liudskykh resursiv [Global Regulatory System of Human Resources Development] (unpublished doctoral dissertation), Dnipropetrovsk, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University.

10. Measuring environmental innovation using patent data [Electronic resource] // OECD Environment Working Papers. – 2015. – Mode of access: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/measuring-environmental-innovation-using-patent-data_5js009kf48xw-en.

11. Serednyak (2018) Zelena ekonomika: vid hlobalnoi kontseptsii do realii mistsevoho rozvytku [Green economy: from global concept to reality of local development] (collective monograph), Dnipro, Serednyak.

Sardak S.E.

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Economics
and Management of National Economy,
Oles Honchar Dnipro National University

Pakhalyuk T.O.

Graduate Student
Oles Honchar Dnipro National University

ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN CURRENT INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

It is determined that in the 21st century, environmental pollution is a global problem of the present and the environmental component has become an integral part of international economic relations.

In the second decade of the 21st century, there is growing importance of environmental imperatives in the development of world trade and investment, the formation of flows of labour migration, technical and scientific cooperation and information exchange. Environmental issues are an important factor in global instability, so the environmental dimension is seen as an integral part of national security, especially in terms of control of natural resources and the resolution of environmental conflicts.

The influence of pollutants on human health and ecosystems in terms of air pollution, marine and coastal environment, fresh water, land and soil, as well as chemicals and waste is highlighted.

On indicators of the international organizations, the rankings of countries according to environmental conditions are studied.

The ways of prevention, mitigation, and reduction of pollution impact on the environment are identified.

The role and influence of global actors (primarily TNCs – the main participants of the world economy and international economic relations) on the formation of environmental problems are determined.

The attention is focused on the fact that under the influence of environmental issues, not only production but also the entire system of international economic relations, including trade, investment, innovation and labour migration is being transformed. An important feature that characterizes the expansion of the impact of environmental considerations on international relations is the unprecedented and growing involvement in the discussion and solution of environmental problems of all international players – international organizations, States, business, scientists, non-governmental organizations, individuals.

It is noted that the presence of global environmental problems is a serious threat to all humanity of the modern world. Today, the main task for people should be the preservation of nature for future generations. With the current scale and pace of development of productive forces and international economic relations, it is necessary to change the attitude to issues related to environmental protection and rational use of natural resources.